

Oplegger bij het onderzoek naar schoolkeuzes in het Utrechtse voortgezet onderwijs *september 2015*

De Utrechtse POVO procedure

Ieder jaar maken zo'n 3.500 Utrechtse leerlingen de overstap van de basisschool naar het voortgezet onderwijs. Het is belangrijk dat die overstap goed verloopt, want dat bepaalt voor een deel het schoolsucces van leerlingen. Om kinderen zoveel mogelijk kansen te geven op een goed verlopende schoolloopbaan, hebben de Utrechtse schoolbesturen en de gemeente Utrecht afspraken gemaakt over de aanmelding en toelating tot het voortgezet onderwijs. Deze afspraken vormen samen de POVO procedure. De Utrechtse POVO procedure wordt jaarlijks geëvalueerd.

Aanleiding voor onderzoek

Een van de afspraken in de POVO procedure is dat er wordt geloot als er meer aanmeldingen zijn dan plaatsen op een bepaalde afdeling van een school. Dit komt ieder jaar wel voor, maar het aantal uitgelote kinderen en de scholen die moeten loten verschillen per jaar.

Als er moet worden geloot dan betekent dat voor kinderen en hun ouders spanning en soms teleurstelling. Daarom hebben de Utrechtse schoolbesturen en de gemeente Utrecht afgesproken om te onderzoeken of er alternatieven zijn voor het lotingssysteem. In de periode maart – juni 2015 hebben de VU en de UvA dit onderzoek uitgevoerd¹. Onderzocht is of een alternatieve aanpak bij loting een verbetering zou zijn in de Utrechtse situatie.

Onderzoeksaanpak

In de POVO procedure is afgesproken tot welke datum kinderen aangemeld kunnen worden voor een school voor voortgezet onderwijs. In 2015 was dit op 6 maart. Direct na deze sluitingsdatum is per e-mail een vragenlijst gestuurd aan de ouders van kinderen die in het schooljaar 2014/2015 overstapten van een basisschool in Utrecht naar een middelbare school in Utrecht of de regio. Deze vragenlijst is door 51% van de ouders/kinderen ingevuld. Het belangrijkste onderdeel hiervan was de vraag aan respondenten om een lijst van middelbare scholen te maken waar zij het liefst naartoe zouden gaan als er overal voldoende plaats zou zijn.

Belangrijkste conclusies (zie ook het kader voor een toelichting)

Een belangrijke constatering vooraf is dat geen van de systemen garanties kan geven dat alle leerlingen op bijvoorbeeld een school in de top 3 of top 5 van hun voorkeurslijst komen. Als teveel leerlingen dezelfde scholen hoog op hun voorkeurslijst zetten, dan zullen er altijd leerlingen zijn die daar niet geplaatst kunnen worden, hoe vervelend dat ook is.

De keuze voor een systeem is afhankelijk van het doel dat wordt nagestreefd. In het huidige systeem van loting komen ten opzichte van de onderzochte alternatieve systemen meer leerlingen terecht op hun school van eerste aanmelding. De onderzochte alternatieven leiden respectievelijk tot:

¹ Schoolkeuze Voortgezet Onderwijs in Utrecht: Resultaten van een Enquête en een Simulatiestudie. Pieter Gautier Monique de Haan, Bas van der Klaauw Hessel Oosterbeek. Juni 2015. Gautier en Van der Klaauw zijn verbonden aan de VU Amsterdam, De Haan aan de Universiteit van Oslo en Oosterbeek aan de Universiteit van Amsterdam.

- meer leerlingen die op hun school van eerste voorkeur terechtkomen, maar ook een aantal leerlingen die terechtkomen op een school die laag staat op hun voorkeurslijst (DA-STB);
- minder leerlingen op hun eerste voorkeur, maar ook weinig leerlingen die terecht komen op een school laag staat op hun voorkeurslijst (DA-MTB). De pijn van schaarste wordt gelijkmatiger verdeeld, maar de kans op heel ongunstige uitkomsten is kleiner dan onder de andere systemen.

Het huidige systeem van loting plaatst wel de meeste leerlingen op de school van eerste aanmelding, maar vanwege strategisch gedrag is dat vaak mogelijk niet de school van eerste voorkeur. Aan de ene kant hebben sommige ouders moeite met het inschatten van de uitlotingskansen, waardoor hun (strategische) keuze niet leidt tot de gewenste plaatsing. Het onderzoek toont aan dat 80% van de leerlingen terecht komt op de school van hun eerste voorkeur, terwijl slechts 7% uitgeloot is in de huidige situatie. Uit het onderzoek blijkt ook dat 7.8% van de leerlingen strategisch kiest, terwijl er nog plaats is op de school van eerste voorkeur. Het voordeel van het huidige lotingsysteem is dat het rekening houdt met de intensiteit van de voorkeuren. Leerlingen die heel graag naar een bepaalde school willen, zullen minder snel strategisch kiezen. Het zijn vooral de leerlingen die een goed alternatief hebben die zich strategisch niet inschrijven bij een middelbare school met een hogere uitlotingskans. Dat betekent dat de kans voor leerlingen die erg graag naar zo'n school willen hoger wordt, terwijl de strategische kiezers misschien niet op hun eerste keuze, maar op een goede tweede keuze terechtkomen.

Korte en middellange termijn

De Utrechtse schoolbesturen stellen vast dat op grond van de uitkomsten van het onderzoek het huidige lotingsysteem op dit moment tot de minste teleurstelling leidt in vergelijking tot de andere onderzochte systemen. Met het huidige systeem komt een hoog percentage leerlingen terecht op hun school van eerste aanmelding (gemiddeld tussen de 94 en 96%) en een laag percentage op een school van tweede of derde keuze. Bovendien wordt in het huidige systeem rekening gehouden met de intensiteit van voorkeuren.

Mocht in de toekomst de vraag sneller groeien dan het aanbod, dan verdient één van de door de VU en de UvA onderzochte alternatieven wellicht de voorkeur. De besturen hebben met de gemeente Utrecht de afspraak om de demografische ontwikkeling in combinatie met de voorlopige schooladviezen nauwgezet in beeld te houden en, als er aanleiding toe is, opnieuw te bekijken of het huidige systeem wordt gehandhaafd danwel of er voor een alternatief gekozen wordt.

Plaatsingsmechanismen

Er bestaat een uitgebreide wetenschappelijke literatuur over mechanismen om leerlingen op scholen te plaatsen (in 2012 ontvingen Alvin Roth en Lloyd Shapley de Nobelprijs economie onder andere voor hun bijdrage aan school matchingsystemen). Hieronder volgt een korte beschrijving van de systemen die de VU geanalyseerd heeft.¹

- **Het Boston mechanisme.** Dit is het huidige mechanisme. Eerst wordt gekeken of een leerling op haar eerste keuze geplaatst kan worden. Als er te weinig plekken zijn, worden eerst leerlingen met voorrang geplaatst en vervolgens wordt er geloot voor de resterende plekken. Leerlingen die niet op hun eerste keuze meedoen, kunnen alleen geplaatst worden op scholen die na de eerste ronde nog plek hebben. Het maken van een voorkeurslijst is ingewikkeld omdat rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid dat bij uitloting de tweede en derde keuze mogelijk niet meer beschikbaar zijn (strategisch kiezen kan lonen in dit systeem). Het Boston-mechanisme biedt de mogelijkheid om aan de intensiteit van de voorkeuren uitdrukking te geven door een riskante keuze te maken.
- **DA (Deferred Acceptance)** Een populair alternatief is het zogenoemde Deferred Acceptance (DA) mechanisme. Kenmerk daarvan is dat leerlingen die zijn uitgeloot op hun school van eerste aanmelding, nog steeds in aanmerking komen voor hun school van tweede aanmelding en op die school evenveel kans maken om geplaatst te worden als leerlingen die die school bij hun eerste aanmelding kozen. In dit systeem is er geen reden voor strategisch gedrag: het is voor iedereen optimaal om de werkelijke voorkeuren op te geven. Er bestaan twee versies van het DA mechanisme:
 - **DA-MTB (multiple tie break).** Hierbij krijgen leerlingen voor elke school een apart lotnummer. Eerst wordt geprobeerd om alle leerlingen op hun eerste keuze te plaatsen. Als er te weinig plekken zijn blijven de leerlingen met de laagste nummers op hun eerste keuze en de rest schuift door naar hun tweede keuze etc. tot dat alle leerlingen geplaatst zijn. Vervolgens houden de scholen de leerlingen met de laagste nummers vast en schuift de rest door naar de volgende keuze, tot dat alle leerlingen geplaatst zijn. Een nadeel van dit systeem is dat het mogelijk is dat leerlingen achteraf willen ruilen. Als dat wordt toegestaan dan is het opgeven van echte voorkeuren niet meer optimaal.
 - **DA-STB (single tie-break).** Het enige verschil met DA-MTB is dat nu alle leerlingen een lotnummer krijgen dat voor alle scholen geldt. Het voordeel is dat na afloop niemand wil ruilen. Het nadeel is dat leerlingen met hoge lotnummers die graag naar populaire scholen willen slechter af zijn dan onder DA-MTB omdat ze op geen van die scholen geplaatst worden.